

A Sociological Approach to the Transition from Sinfully Discourse to Technical Discourse about Crime in Iranian Law After the Revolution

Amir Khademi

Ph.D Student of Criminal law & Criminology. Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Seyyed Mohammad Javad Sadati*

Assistant Professor, Department of Criminal law & Criminology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Abdolreza Javan Jafari Bojnourdi

Professor, Department of Criminal law & Criminology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Abstract

During the deliberations of the Islamic Consultative Assembly regarding the Bill of Hudud and Qisas and the possibility of handing over its approval to the Judicial Commission, Mr. Mohammad Fazel said: "Is it really necessary for us to send this bill to the Commission?" How many years will it be implemented on a trial basis? There is also this Shariah doubt that God's decrees can be put to the test and see for how many years whether God's decree is applicable or not? Later, we will vote that God's decree is applicable and extend it or say that it is not applicable."

About four decades later, at the opposite point of the aforementioned statements, during the negotiations of the Islamic Consultative Assembly for the approval of the law to reduce the punishment of imprisonment, on November 14, 2018, the 380th meeting; Mr. Haji Deligani said: "It seems that there was no opportunity to know how the opinions of experts, honorable judges, and sociologists regarding the effects of this resolution on crime issues in society can have an effect and cause it to decrease or increase. From that side, there was no opportunity to get the lawyers & jurists opinion."

What said were two different images of the criminal discourse regarding crimes that existed several decades apart from each other. The first image, which uses the expression "God's commandments" regarding the law of "Hudud and Qisas and its regulations", reflects the sinfully discourse. Sinfully discourse presents a holy image of crime by making a deep connection between crime and sin and portrays crime as a conflict with God's will. On the other hand, the second image reveals the weakening of the sinfully discourse

* Corresponding Author: mj.sadati@um.ac.ir

How to Cite: Khademi, A., Sadati, S. M. J., & Javan Jafari, A. (2023). A Sociological Approach to the Transition from Sinfully Discourse to Technical Discourse about Crime in Iranian Law After the Revolution. *Journal of Criminal Law Research*, 12(44), 89-124. doi: 10.22054/jclr.2024.71879.2554.

and a significant trend towards the technical discourse regarding the crime. In the technical discourse, the sacred and meta-experiential image of crime becomes a material image, during which delinquency is considered as a behavior in violation of the existing social order and a symbol of disrespect for society's values. The criminalization process takes place in the technical discourse with an emphasis on scientific foundations. The second image, which deals with criminological issues and reducing or increasing crime, is a symbol of technical discourse.

During this transformation, the readings of punishment also changed significantly. In the sinfully discourse, punishment was considered as a reaction for the restoration of the divine will. But in the technical discourse, punishment is portrayed as a bureaucratic response to the delinquent behavior of the criminal. The transition to technical discourse caused Sharia punishments in the law, such as Hudud, to be significantly transformed and replaced by other punishments in some cases. From now on, committing many crimes in the eyes of the society, violation of sacred values and punishment is not considered a symbol of God's will and therefore the social acceptability of Sharia punishments such as "stoning" has decreased significantly.

Also, in the cases of committing a crime, the criminal is no longer recognized as a violator of divine values, so that a strict criminal policy can be used in his case. Rather, in today's era, a criminal is often recognized as a person who should be subjected to corrective and rehabilitative measures. How to decipher the transition from the sinfully discourse to the technical discourse regarding the crime? How can we evaluate the reproduction of sinfully discourse in the first decade of the revolution and its transition to technical discourse in the next four decades? How can we analyze the association of the society with the sinfully discourse in the first decade of the Islamic revolution and its turning away from the said discourse after a few decades?

To answer the above questions, we can discuss and investigate from different aspects. Among them, relying on philosophical and technical theories in the field of criminal law, he found the reason for the significant transition from the sinfully discourse to the technical discourse. For example, in the technical field of criminal law, by emphasizing new criminological findings, it can be revealed that the thinking of legal elites, especially in the field of criminological theories, has a significant impact on the evolution of laws and criminal discourse. In such a way that, the elites' depiction of the criminal as a patient deserving of treatment and their emphasis on the need to apply effective punishments in his reformation caused a significant tendency towards technical discourse. Also, by taking the path of philosophical studies, the effect of deterrence-based theories can be considered effective in the aforementioned transition, or it can be done by revealing the role of scientific foundations and reflecting it in law. Despite the valuableness of the

aforementioned analyses, the upcoming research will examine the answers to the above questions with an emphasis on the perception of "cognitive society" from two perspectives of power and society. In this regard, from the perspective of power in the framework of sociological perceptions, we will analyze the phenomenon of sinfully discourse and the transition from it to technical discourse from the perspective of transformation in "social control methods" and the theory of "ideology and the state's ideological apparatuses". Also, from the perspective of the society in the perceptive framework of the sociology of culture, we explain the phenomenon of the mentioned discourse and the significant trend towards the technical discourse by relying on the changes in the "ritual and social dimension of religion".

Thus, in the first step, this research will explain the reason for the reproduction of the sinfully discourse regarding crimes. In this case, it becomes clear that from the point of view of power, the effort to promote the cultural system considered by the religious traditionalist power and the beginning of the process of de-bureaucracy in the first decade of the revolution caused the appearance of sinfully discourse regarding crimes. From the society's point of view, the prominent role of religion in the social life made the sinfully discourse towards crimes to be evident. In the next step, the bureaucratization of power and the reduction of the social dimension of religious values caused a significant trend towards technical discourse.

Finally, it should be pointed out that dealing with the issue of the transition from the sinfully discourse to the technical discourse regarding crimes from a sociological point of view, never means ignoring other effective factors in the transition of the said discourse, such as the thinking of legal elites, reflection Scientific bases in the laws or the impact of international documents are not binding.

Keywords: Sinfully Discourse, Technical Discourse, Power Relations. Establish a Link between Crime and Sin, Divine Society.

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

امیر خادمی

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

سید محمدجواد ساداتی*

استاد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

عبدالرضا جوان جعفری
بجنوردی

چکیده

گفتمان کیفری در ایران پس‌انقلاب، دو دوره‌ی متفاوت را تجربه کرده است؛ نخست، گفتمان گناهواره و برقراری پیوند بین جرم و گناه در دهه‌ی نخست انقلاب و سپس گفتمان فنی در دهه‌های بعد. در دهه‌ی نخست انقلاب، با ایجاد پیوند میان جرم و گناه رفتارهایی مانند شرب خمر، لواط، قوادی و بی‌حجابی جرم‌انگاری شدند و همچنین به تبع آن کیفرهای شرعی نیز به متن قوانین موضوعه راه پیدا کردند. برقراری پیوند مذکور نشان از گناهواره بودن گفتمان کیفری در این دهه دارد. ارتکاب جرم در گفتمان گناهواره از رهگذر برقراری پیوند میان جرم و گناه به مثابه‌ی تقابل با اراده‌ی خداوند و کیفر نیز به منزله‌ی واکنشی جهت احیاء اراده‌ی الهی به تصویر کشیده شد. در دهه‌های بعد، قرائت‌ها از رفتار مجرمانه تا حدود قابل توجهی تغییر کرد. زین‌پس قرائتی فنی از جرم ارائه گشت و رفتار مجرمانه به منزله‌ی رفتاری در جهت نقض نظم اجتماعی موجود و نمادی از بی‌احترامی به ارزش‌های جامعه تلقی شد. بدین ترتیب، کیفر نیز به مثابه‌ی پاسخی فنی در مقابل بزهکاری به تصویر کشیده شد. هرچند در مطالعات مرسوم حقوق کیفری علت این گذار به منزله‌ی جلوه‌ای از پررنگ شدن اندیشه‌ی اصلاح و بازپروری پنداشته می‌شود، اما ملاحظات جامعه‌شناختی پژوهش پیش‌رو اثبات می‌کند که تحولات گفتمانی نسبت به جرم پیوند نهانی با مناسبات ساختاری قدرت، تحول در اشکال کنترل اجتماعی و تحولات ساختاری جامعه برقرار می‌کند.

واژگان کلیدی: گفتمان گناهواره، گفتمان فنی، مناسبات قدرت، پیوند بین جرم و گناه، جامعه‌ی قدسی.

مقدمه

در جریان مذاکرات مجلس شورای اسلامی در خصوص لایحه‌ی حدود و قصاص و امکان واگذاری تصویب آن به کمیسیون قضایی آقای محمدفاضل اظهار داشت: «آیا واقعاً ضرورتی دارد که ما این لایحه را به کمیسیون بفرستیم؟ دیگر اینکه برای چند سال آزمایشی است؟ این شبهه‌ی شرعی هم هست که احکام خدا قابل هست که برای آزمایش به آزمایش بگذاریم و چند سال ببینیم حکم خدا قابل اجرا هست یا نیست؟ که بعداً رأی بدهیم که بلی حکم خدا قابل اجرا است و تمدید کنیم یا بگوییم قابل اجرا نیست».^۱ حدود چهار دهه بعد در نقطه‌ی مقابل اظهارات پیش گفته، در جریان مذاکرات مجلس شورای اسلامی برای تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، در چهاردهم آبان ماه ۱۳۹۸، جلسه‌ی سیصد و هشتادم، آقای حاجی دلیگانی چنین اظهار داشت: «به نظر می‌رسد فرصت نبوده که نظرات کارشناسی، قضات شریف، نظرات جامعه‌شناسان ناشی از اثرات این مصوبه‌ی ما بر مسائل جرم در جامعه چگونه ممکن است اثر داشته باشد و باعث کاسته شدن یا افزایش بشود. از آن طرف فرصت نبوده که از وکلا و حقوقدانان نظراتشان گرفته بشود».^۲

آنچه گذشت دو تصویر متفاوت از گفت‌مان کیفری در خصوص جرایم بود که در فاصله‌ی چند دهه از یکدیگر وجود داشتند. تصویر نخست که تعبیر «احکام خدا» را در خصوص قانون «حدود و قصاص و مقررات آن» به کار می‌برد، منعکس‌کننده‌ی گفت‌مان گناهواره^۳ است. گفت‌مان گناهواره با برقراری ارتباط عمیقی میان جرم و گناه، تصویری قدسی از جرم ارائه می‌دهد و بزهکاری را به منزله‌ی تقابل با اراده‌ی خداوند به تصویر می‌کشد. در مقابل، تصویر دوم کمرنگ شدن گفت‌مان گناهواره و گرایش قابل توجه به سوی گفت‌مان فنی نسبت به جرم را آشکار می‌کند. در گفت‌مان فنی تصویر قدسی و فراتجربی جرم

۱. روزنامه‌ی رسمی، شماره‌ی ۱۰۹۰۳، ص ۲۹، صورت مشروح مذاکرات جلسه‌ی علنی روز یکشنبه بیستم تیر ماه ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی، جلسه‌ی سیصد و سی و چهارم.

۲. روزنامه‌ی رسمی، شماره‌ی ۲۱۷۶۸، ص ۷، صورت مشروح مذاکرات جلسه‌ی علنی روز سه شنبه چهاردهم آبان ماه ۱۳۹۸ مجلس شورای اسلامی، جلسه‌ی سیصد و هشتادم.

۳. گفت‌مان گناهواره جلوه‌ای از گفت‌مان‌های ایدئولوژیک دین محور است.

تبدیل به تصویری مادی می‌گردد که در طی آن بزهکاری به عنوان رفتاری در جهت نقض نظم اجتماعی موجود و نمادی از بی‌احترامی به ارزش‌های جامعه تلقی می‌شود. فرایند جرم‌انگاری در گفتمان فنی با تاکید بر مبانی علمی صورت می‌گیرد. تصویر دوم که بر مسائل جرم‌شناختی و کاهش یا افزایش جرم نظر دارد نمادی از گفتمان فنی است.

در جریان این دگرگونی، قرائت‌ها از مجازات‌ها نیز به میزان قابل توجهی متحول شد. در گفتمان گناهواره کیفر به عنوان واکنشی جهت احیاء اراده‌ی الهی تلقی می‌شد. اما در گفتمان فنی، کیفر به عنوان پاسخی در قبال رفتار بزهکارانه‌ی مجرم به تصویر کشیده می‌شود. گذار به گفتمان فنی موجب شد تا مجازات‌های شرعی در قانون مانند حدود به میزان قابل توجهی دست‌خوش تحول گردند و در مواردی با سایر مجازات‌ها جایگزین شوند. زین پس ارتکاب بسیاری از جرایم در نگاه جامعه نقض ارزش‌های قدسی و مجازات نیز نمادی از جاری ساختن اراده‌ی الهی تلقی نمی‌شود و به همین واسطه مقبولیت اجتماعی مجازات‌های شرعی همانند «رجم» به میزان چشمگیری کاهش یافته است. همچنین، در موارد ارتکاب جرم، دیگر مجرم به عنوان ناقض ارزش‌های الهی شناخته نمی‌شود که بتوان در خصوص او از سیاست کیفری سخت‌گیرانه استفاده کرد. بلکه در عصر حاضر غالباً مجرم به عنوان فردی شناخته می‌شود که باید تحت اقدامات اصلاحی و بازپرورانه قرار گیرد. چگونه می‌توان گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی نسبت به جرم را رمزگشایی کرد؟ چگونه می‌توان بازتولید گفتمان گناهواره در دهه‌ی نخست انقلاب و گذار آن به گفتمان فنی در حدود چهار دهه بعد را مورد ارزیابی قرار داد؟ چگونه می‌توان همراهی جامعه در دهه‌ی نخست انقلاب با گفتمان گناهواره و رویگردانی آن از گفتمان پس از گذشت چند دهه را تحلیل کرد؟

برای پاسخ به پرسش‌های فوق می‌توان از جنبه‌های مختلف به بحث و بررسی پرداخت، از جمله آنکه با تکیه بر نظریات فلسفی و فنی در حوزه‌ی حقوق کیفری گذار قابل توجه از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی را علت‌یابی کرد. به عنوان مثال می‌توان در حوزه‌ی فنی حقوق کیفری با تاکید بر یافته‌های نوین جرم‌شناختی آشکار کرد که اندیشه‌پردازی نخبگان حقوق، بویژه در حوزه‌ی نظریات جرم‌شناسی تاثیر قابل توجهی بر تحول قوانین و گفتمان کیفری نسبت به جرم داشت؛ بدین صورت که تصویرسازی نخبگان از بزهکار به عنوان بیمار

شایسته‌ی درمان و تاکید آنها بر لزوم اعمال مجازات‌های مؤثر در اصلاح وی موجب گرایش چشمگیر به سمت گفتمان فنی شد. همچنین، می‌توان با قرار گرفتن در مسیر مطالعات فلسفی تأثیر نظریات مبتنی بر بازدارندگی را در گذار مذکور مؤثر دانست یا آنکه می‌توان از طریق آشکار کردن نقش مبانی علمی و انعکاس آن در قوانین بویژه قوانین شکلی، علمی و عقلانی شدن حقوق را عامل گذار از گفتمان گناهاره به گفتمان فنی تلقی کرد. علی‌رغم ارزشمند بودن تحلیل‌های مذکور پژوهش پیش‌رو پاسخ سؤالات فوق را با تکیه بر ادراکی «جامعه‌شناختی» از دو منظر قدرت و جامعه بررسی خواهد کرد. در این راستا، از منظر قدرت در چارچوب اداراک جامعه‌شناختی، پدیداری گفتمان گناهاره و گذار از آن به گفتمان فنی را از منظر دگرگونی در «شیوه‌های کنترل اجتماعی» و نظریه‌ی «ایدئولوژی و دم و دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت» تحلیل خواهیم کرد. همچنین از منظر جامعه در چارچوب ادراکی جامعه‌شناسی فرهنگ، پدیداری گفتمان مذکور و گرایش قابل توجه به سمت گفتمان فنی را با تکیه بر تغییرات «بعد مناسکی و اجتماعی مذهب» تبیین می‌کنیم.

بدین ترتیب، این پژوهش در گام نخست چرایی بازتولید گفتمان گناهاره نسبت به جرایم را تبیین خواهد کرد. در این صورت آشکار می‌شود که از منظر قدرت تلاش جهت ترویج نظام فرهنگی مدنظر قدرت سنت‌گرای مذهبی و آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی در دهه‌ی نخست انقلاب موجب پدیداری گفتمان گناهاره نسبت به جرایم شد. از منظر جامعه نیز نقش پررنگ مذهب در بعد اجتماعی موجب شد تا گفتمان گناهاره نسبت به جرایم هویدا گردد. در گام بعدی نیز آشکار می‌شود که دیوان‌سالار شدن قدرت و کاهش بعد اجتماعی ارزش‌های مذهبی موجب گرایش قابل توجه به گفتمان فنی شد.

در نهایت به این موضوع مهم نیز باید اشاره کرد که پرداختن به مسئله‌ی گذار از گفتمان گناهاره به گفتمان فنی نسبت به جرایم از دید جامعه‌شناختی، هرگز به معنای نادیده گرفتن سایر عوامل مؤثر در گذار گفتمانی مذکور مانند اندیشه‌پردازی نخبگان حقوق، انعکاس مبانی علمی در قوانین یا تأثیر اسناد بین‌المللی الزام‌آور نیست و به اعتقاد پژوهش پیش‌رو بررسی گذار از گفتمان گناهاره به گفتمان فنی نسبت به جرایم در ایران پساانقلاب با تکیه

بر چارچوب‌های ادراکی مذکور خود می‌تواند به عنوان موضوع پژوهشی مستقل صورت پذیرد.^۱

۱. گفتمان گناهواره نسبت به جرم و ارائه‌ی تصویر قدسی از بزهکاری

گفتمان گناهواره با برقراری پیوند عمیقی میان جرم و گناه، ارتکاب بزه را به منزله‌ی تعرض به اراده‌ی الهی و نقض ارزش‌ها و هنجارهای شریعت اسلام تلقی می‌کند. تصویب قانون «حدود و قصاص و مقررات آن» در سال ۱۳۶۱ جلوه‌ای از استقرار گفتمان گناهواره و بازتولید سیاست کیفری سخت‌گیرانه در دهه‌ی نخست انقلاب است. قانون مذکور برای نخستین بار با جرم‌انگاری رفتارهایی از قبیل شرب خمر، لواط، قوادی و سرقت مستوجب حد در راستای پاسداری از ارزش‌های شریعت اسلام گام برداشت. به عنوان نمونه ماده‌ی ۱۲۳ قانون حدود و قصاص و مقررات آن اشعار می‌داشت: «خوردن مسکر کم یا زیاد، مست بکند یا نکند، خالص باشد یا مخلوط، موجب حد است». ماده‌ی ۱۶۸ قانون مذکور نیز در مقام جرم‌انگاری قوادی مقرر می‌کرد: «حد قوادی هفتاد و پنج تازیانه و تبعید از محل است که مدت آن را حاکم تعیین می‌کند».

همچنین، ارائه‌ی تصویر گناهواره از جرایم موجب شد تا کیفرهای قانونی نیز در راستای تطبیق با موازین شرعی متحول شوند. در حقیقت تلقی جرم به عنوان رفتاری در جهت نقض اراده‌ی الهی باعث شد تا مجازات نیز به عنوان واکنشی در جهت احیاء اراده‌ی مذکور به تصویر کشیده شود. به همین واسطه کیفرهای شرعی مانند قصاص، شلاق حدی، رجم، قطع دست و اعدام در قانون موضوعه منعکس شدند. به عنوان نمونه ماده‌ی ۲۱۸ قانون حدود و

---

۱. به منظور پژوهش در این خصوص رجوع شود به: نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۱). «جهانی شدن جرم»، در: تفریرات درس جرم‌شناسی، به کوشش سمانه طاهری و عاطفه شیخ اسلامی (به ویرایش مجید صادق‌نژاد نائینی). دسترس پذیر در (www.lawtest.ir).

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۸). «پیوند حقوق کیفری و جرم‌شناسی». در: افق‌های نوین حقوق کیفری: نکوداشت‌نامه‌ی استاد دکتر حسین آقایی نیا. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی و مؤسسه‌ی تحقیقات جزایی و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، با همکاری بنیاد حقوقی میزان. تهران: نشر میزان. صص ۷۱۵-۷۳۴.

قصاص و مقررات آن اشعار می‌داشت: «حد سرقت در مرتبه‌ی اول قطع چهار انگشت دست راست سارق است ... و در مرتبه‌ی دوم قطع پای چپ سارق از پایین برآمدگی است ... و در مرتبه‌ی سوم سارق محکوم به حبس ابد می‌شود و در مرتبه‌ی چهارم اگر چه در زندان دزدی کند حدش اعدام است». ماده‌ی ۱۳۱ قانون مذکور نیز مقرر می‌کرد: «حد شراب مسکر برای مرد و یا زن، هشتاد تازیانه است». حال سؤال اینجاست که چه عواملی در بازتولید گفتمان گناهواره مؤثر بودند؟ برای پاسخ به این سؤال در نگاهی جامعه‌شناختی می‌توان چرایی بازتولید گفتمان گناهواره را از هر دو زاویه‌ی قدرت و فرهنگ مورد بررسی قرار داد.

پدیدار قدرت شکل یافته از عناصر سه‌گانه‌ی تولید حقیقت، جرم‌انگاری و کیفرگذاری است. الگوهای تولید حقیقت، فرایند تولید حقیقت‌هایی است که قدرت تهاجم به آنها را با واکنش کیفری پاسخ می‌دهد. مقصود از الگوهای کیفرگذاری معیارهایی است که بر طبق آن قدرت شکل و ماهیت واکنش‌های کیفری خود را مشخص می‌کند و همچنین مقصود از الگوهای جرم‌انگاری نیز تصویرهایی است که قدرت از نابهنجاری‌های اجتماعی تولید می‌کند و اصولاً همین تصاویر است که موجب شکل‌گیری فهم خاصی از مجازات می‌شود (ساداتی، ۱۳۹۸: ۲۹-۳۰). بنابراین، پدیدار قدرت با ایجاد دگرگونی در هر کدام از الگوهای فوق موجب تغییر قوانین کیفری می‌شود. وقوع رویدادهای سیاسی از جمله انقلاب‌ها به حاکمیت نظام‌های سیاسی پایان می‌دهد و مشروعیت قانون اساسی موجود را با طرح قانون اساسی جدید در پرتو شعارها و مطالبات انقلابی زیرسؤال می‌برد. انقلاب در نهایت نهادهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی جدیدی را با توجه به آموزه‌های ایدئولوژی غالب جایگزین نهادهای پیشین می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۸: ۷۷۰). به همین واسطه وقوع انقلاب اسلامی و استقرار قدرت سنت‌گرای مذهبی در ایران نیز موجب شد تا الگوهای جرم‌انگاری دگرگون شوند و از آن پس گفتمان گناهواره مبنای بزه‌انگاری قرار گیرد.^۱

۱. برای مطالعه‌ی بیشتر در خصوص نقش انقلاب‌ها و وقایع سیاسی در تحولات قوانین نک. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «علوم جنایی در رویارویی با رویدادهای سیاسی (درآمدی بر تحولات حقوق کیفری و جرم‌شناسی در پرتو انقلاب مارکسیستی - لنینیستی روسیه». در: دایره‌المعارف علوم جنایی. کتاب چهارم. زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: نشر میزان. صص ۷۷۰-۸۰۰

در بازتولید گفتمان گناهواره علاوه بر قدرت سنت‌گرای مذهبی، وجدان جمعی نیز اثرگذار بود. نظام ارزشی جامعه‌ی ایران در دهه‌ی نخست انقلاب مبتنی بر ارزش‌های شریعت اسلام بود که این امر موجب می‌شد تا جامعه در مقابل نقض ارزش‌های مذهبی واکنش نشان دهد. از دید جامعه‌شناختی، برخی جرایم را می‌توان نمادی از تجاوز به نظام جمعی احساسات یا اخلاقیات جامعه دانست^۱ (تیریکین، ۱۳۹۹: ۱۶۱). بنابراین، در جامعه‌ی قدسی دهه‌ی نخست انقلاب که بنیان‌های ارزشی آن را هنجارها و ارزش‌های مذهبی شکل می‌دادند، تجاوز به ارزش‌های مذکور غیراخلاقی و مذموم شمرده می‌شد. یا به عبارت بهتر می‌توان گفت تجاوز به ارزش‌های مذهبی در دهه‌ی نخست انقلاب برای جامعه‌ی قدسی، تجلی‌گر رفتار مجرمانه بود. وجود چنین تصویری از جرم موجب شد تا مجازات‌های شرعی نیز از نظر جامعه مشروع جلوه کند؛ زیرا «مجازات از جرم نشئت می‌گیرد و بیان‌کننده‌ی نحوه‌ی تأثیر جرم بر وجدان عمومی است» (تیریکین، ۱۳۹۹: ۱۶۵).

۱-۱. ترویج نظام فرهنگی اسلامی و دیوان‌سالاری‌زدایی: عوامل بازتولید گفتمان گناهواره

قدرت سنت‌گرای مذهبی همواره تلاش خود را در جهت اشاعه و ترویج نظام فرهنگی مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی در جامعه به کار بسته است. مفاد بسیاری از قوانین اعم از قانون اساسی و قوانین عادی، لوایح، اسناد از جمله سند اصول سیاست فرهنگی کشور و ... آشکارکننده‌ی ترویج نظام فرهنگی مذکور است. به عنوان نمونه مقدمه‌ی قانون اساسی بیان داشته که: «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه‌ی ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد». اصل دوم قانون اساسی نیز مقرر کرده که: «جمهوری اسلامی نظامی است بر پایه‌ی ایمان به: ۱- خدای یکتا (لااله الاالله) و اختصاص حاکمیت و تشریح به او و

---

۱. به عنوان نمونه جرایم ناقض ارزش‌های مذهبی در دهه‌ی نخست انقلاب به واسطه وجود نظام ارزشی مبتنی بر هنجارهای مذهبی را می‌توان نمادی از تجاوز به احساسات جمعی تلقی کرد. بطور کلی هر جرمی را که برخلاف هنجارهای نظام ارزشی جامعه باشد می‌توان نمادی از تجاوز به احساسات جمعی دانست.

لزوم تسلیم در برابر امر او. ۲- وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین. ۳- معاد و نقش سازنده‌ی آن در سیر تکاملی انسان به سوی خدا...». بدین ترتیب مشخص می‌شود که قدرت سنت‌گرای مذهبی بر پایه‌ی اصول و ضوابط اسلامی بنا شده است و تلاش دارد تا الگوی فرهنگی اسلامی مدنظر خود را در تمام شئون جامعه به منصفی ظهور برساند. در همین راستا، اصل چهارم قانون اساسی مقرر داشته که تمام قوانین و مقررات از جمله قوانین و مقررات «فرهنگی» باید بر اساس موازین اسلام باشد. بدین ترتیب، الگوی فرهنگی اسلامی به عنوان «خط قرمز» قدرت سنت‌گرای مذهبی در تصویب قوانین و مقررات شناخته شد (اسفندیاری، ۱۳۹۹: ۱۸۰). سند اصول سیاست فرهنگی کشور نیز که به روشنی نظام فرهنگی مدنظر قدرت سنت‌گرای مذهبی را باز می‌شناساند، مقرر می‌کند: «سیاست فرهنگی، سیاست انقلاب اسلامی است. انقلاب اسلامی بدین معنا است که فرهنگ اسلامی در کلیه‌ی شئون فردی و اجتماعی کشور اصل و پایه و مبنا قرار گرفته است... سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی متخذ از جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلامی است و مبتنی بر مبانی و مفاهیمی از این قبیل است». از جمله قوانین دیگر نیز می‌توان به «قانون مطبوعات» اشاره کرد که در ماده‌ی ۲ رسالت مطبوعات را مبارزه با فرهنگ استعماری و در مقابل «ترویج و تبلیغ فرهنگ اصیل اسلامی» دانسته است. همچنین قانون «اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» وظیفه‌ی «رواج فرهنگ و هنر اسلامی» را بر عهده‌ی این وزارتخانه نهاده است. قانون «اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش» نیز بر تقویت مبانی اعتقادی دانش‌آموزان از طریق «تبیین و تعیین اصول و معارف احکام دین مبین اسلام» و «تبیین ارزش‌های اسلامی و پرورش دانش‌آموزان بر اساس آنها» تاکید کرده است.

وقوع رخدادهایی مانند «انقلاب فرهنگی» در دهه‌ی نخست انقلاب نیز آشکارکننده‌ی نظام فرهنگی قدرت سنت‌گرای مذهبی است. آیت‌الله خمینی بنیانگذار قدرت سنت‌گرای مذهبی از ضرورت انقلاب فرهنگی به عنوان «امری اسلامی» و خواست «ملت مسلمان» یاد کردند. ایشان همچنین در پیام خود به ستاد انقلاب فرهنگی بر برنامه‌ریزی برای رشته‌های مختلف و تعیین خط و مشی فرهنگی دانشگاه‌ها بر اساس «فرهنگ اسلامی» تاکید کردند (خمینی، ۱۳۸۹: ۳۴۱-۳۴۲). همچنین، بهره‌گیری از جلوه‌ها و نشان‌های اسلامی در نمادهایی

مانند پرچم و یا تغییر نام مجلس «شورای ملی» به مجلس «شورای اسلامی» نیز گام‌هایی در راستای تطبیق با الگوی فرهنگی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی بود. در جریان مذاکرات مجلس جهت تغییر نام مجلس شورای ملی، ملکوتی به عنوان یکی از نمایندگان مجلس خطاب به نمایندگان ملی‌گرا که نام مجلس «شورای ملی اسلامی» را در مقابل مجلس «شورای اسلامی» پیشنهاد دادند، چنین اظهار می‌کند: «این آقایان از کلمه‌ی اسلام وحشت دارند، فوق‌العاده می‌ترسند وقتی به آنها می‌گویید اسلامی باشد ... شما الان می‌خواهید مجلس را اسلامی نکنید؟ ... چند روزی است دارید ملی‌گرایی را در مقابل اسلام قرار می‌دهید».^۱ بنابراین، همانگونه که ملاحظه می‌گردد مطالب فوق آشکار می‌کند که نظام فرهنگی مدنظر قدرت سنت‌گرای مذهبی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی است.

لویی آلتوسر در نظریه‌ی خود تحت عنوان «ایدئولوژی و دم و دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت» بر این باور است که قدرت از سازکارهای آمرانه و ایدئولوژیک در جهت ترویج باورها و نظام فرهنگی مدنظر خود استفاده می‌کند. در واقع وی معتقد است که قدرت‌ها نظام فرهنگی مدنظر خویش را با استفاده از سازکارهای آمرانه مانند «قانون» به جامعه تزریق می‌کنند. چون در دیدگاه آلتوسر سازکارهای مذکور علاوه بر خاصیت قهرآمیزی که دارند، حاوی باورها و ایدئولوژی قدرت حاکم نیز هستند (Althusser, 2001: 132-145). بنابراین، قدرت با بهره‌گیری از قانون به عنوان نمادی از باورها و ایدئولوژی خود و با تکیه بر خاصیت آمرانه و الزام‌آور آن، به ترویج و پیشبرد نظام فرهنگی مدنظر خویش می‌پردازد.

قدرت سنت‌گرای مذهبی نیز پس از انقلاب اسلامی در جهت پیشبرد نظام فرهنگی مدنظر خود از سازکارهای آمرانه مانند قانون کیفری بهره‌گرفت. قدرت مذکور با اتخاذ گفتمان گناهواره و تدوین قانون کیفری مبتنی بر آن به ترویج نظام فرهنگی مدنظر خویش پرداخت. چون گفتمان گناهواره با برقراری پیوند میان جرم و گناه، نقض ارزش‌های شریعت اسلام را جرم‌انگاری کرده و از این طریق به پاسداری از ارزش‌های مذکور می‌پرداخت. در واقع گفتمان گناهواره با جرم‌انگاری رفتارهایی مانند لواط، زنا، قوادی، شرب خمر و بی‌حجابی

۱. روزنامه‌ی رسمی، شماره‌ی ۱۰۹۹۸، ص ۱۹، صورت مشروح مذاکرات جلسه‌ی علنی روز سه‌شنبه سی و یکم تیر ماه ۱۳۵۹ مجلس شورای اسلامی، جلسه‌ی بیست و یکم.

که ارتکاب آنها نقض ارزش‌های اسلامی به شمار می‌رفت، از الگوی فرهنگی اسلامی مدنظر قدرت سنت‌گرای مذهبی پاسداری کرده و با جرم‌انگاری «عدم تبعیت» از ارزش‌های مذکور لزوم «رعایت» و «تبعیت» از این ارزش‌ها را به جامعه گوشزد می‌کند. در حقیقت قانونگذار به واسطه‌ی جرم‌انگاری عدم رعایت ارزش‌های اسلامی، لزوم تبعیت از آنها را به جامعه یادآور شد و بدین طریق به ترویج الگوی فرهنگی مدنظر خویش پرداخت.^۱

تحول قوانین موضوعه از جمله قانون کیفری به وسیله‌ی قدرت سنت‌گرای مذهبی را، علاوه بر ابزاری به منظور ترویج نظام فرهنگی مدنظر قدرت مذکور، باید تلاشی در راستای متمایز ساختن قدرت سنت‌گرای مذهبی از حکومت پهلوی دانست. در حقیقت قدرت سنت‌گرا در تلاش بود تا جامعه را از تمام نمادهای مربوط به رژیم گذشته بزدايد. در همین راستا قدرت سنت‌گرا با تصویب لوایحی مانند «لایحه‌ی قانونی مربوط به پاکسازی وزارتخانه‌ها و دانشگاه‌ها و بانک‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی»، «لایحه‌ی قانونی اصلاح سازمان دادگستری و قانون استخدام قضات» و «لایحه‌ی پاکسازی سازمان ثبت اسناد و املاک کشور» در جهت پاکسازی نهادها و مؤسسات دولتی از الگوی فرهنگی غربی و نمادها و افراد وابسته به رژیم گذشته گام برداشت. به عنوان نمونه در لایحه‌ی قانونی مربوط به پاکسازی وزارتخانه‌ها و دانشگاه‌ها، بر ایجاد محیطی مساعد جهت رشد نهادهای انقلاب از طریق طرد افرادی که «با ساواک منحل هم‌کاری داشته‌اند» یا «اشتهار به فساد اخلاقی و نادرستی دارند» تاکید شده بود. باز تولید گفت‌مان گناهواره نسبت به جرم و حمایت کیفری از ارزش‌های مذهبی نیز اقدامی در راستای ایجاد تمایز میان قدرت سنت‌گرای مذهبی و رژیم گذشته بود. این تحول در حالی صورت گرفت که رژیم پیشین در نقطه‌ی مقابل با ایجاد گسستی قابل توجه میان جرم و گناه حمایت کیفری از ارزش‌های مذهبی را متوقف کرده

---

۱. برای مطالعه‌ی دیدگاه مشابه نک. اسفندیاری بهرآسمان، محمد صالح. (۱۳۹۹). کارکرد مجازات به عنوان یک عامل فرهنگی در جامعه‌ی معاصر ایران. پایان‌نامه‌ی دکترا. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

بود؛^۱ بنابراین بازتولید گفتمان گناهوره توسط قدرت سنت‌گرای مذهبی را باید اقدامی در جهت ترویج الگوی فرهنگی مدنظر قدرت مذکور، زدودن الگوی فرهنگی رژیم پیشین و متمایز ساختن قدرت سنت‌گرا از رژیم گذشته دانست. با این حال موارد فوق تنها دلایل بازتولید گفتمان گناهوره پس از انقلاب اسلامی نبود، بلکه آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی و وابستگی به سیاست کیفری سخت‌گیرانه را نیز می‌توان از دلایل چرایی بازتولید گفتمان گناهوره دانست.

پس از وقوع انقلاب اسلامی در یک دوره‌ی نسبتاً کوتاه فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی از دستگاه‌های اداری و جامعه آغاز شد. در حقیقت به دیوان‌سالاری به عنوان نماد و میراث حکومت پهلوی، همواره به دیده‌ی شک و تردید نگریسته می‌شد.^۲ چون دیوان‌سالاری در تمام رژیم‌ها و نظام‌های سیاسی ابزاری در جهت تقویت رژیم می‌باشد (فرازمند، ۱۳۹۶). به همین واسطه در یک دوره‌ی نسبتاً کوتاه در دهه‌ی نخست انقلاب فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی از دستگاه‌های اداری آغاز شد. در این دوران قوانین و مقررات دیوان‌سالار رژیم گذشته بدون آنکه جایگزینی برای آن باشد کنار گذاشته شد و در مقابل نهادهایی مانند شواری انقلاب و کمیته‌ها که بیشتر جلوه‌گر مشارکت اجتماعی هستند جریان امور را پیش بردند (ساداتی، ۱۳۹۸: ۳۰۹). مساجد، سازمان‌های انقلابی، بنیادها، شوراها، کارهای کارمندی و کارگری و ساختارهای گروهی سازمانی جایگزین ساختار مدیریت دیوان‌سالارانه شدند. این شبه‌سازمان‌های مردمی غیردولتی، از نظر محتوایی و واقعیت زبان حال مردم بودند (فرازمند، ۱۳۹۶). فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی و رفع وابستگی از بروکراسی اداری، قدرت سنت‌گرای مذهبی را به سمت دیگر اشکال کنترل اجتماعی بویژه سیاست کیفری سخت‌گیرانه^۳ سوق

۱. برای مطالعه‌ی بیشتر مراجعه شود به: ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۸). مجازات و کنترل اجتماعی: تبارشناسی پیوند قدرت و واکنش‌های کیفری. تهران: نشر میزان.

۲. مهندس مهدی بازرگان نخست‌وزیر دولت موقت عقیده داشت که دیوان‌سالاری «میراث حکومت پهلوی» است (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۳۰۱).

۳. برای مطالعه‌ی بیشتر در خصوص سیاست کیفری سخت‌گیرانه، نک. طاهری، سمانه. (۱۳۹۲). سیاست کیفری سخت‌گیرانه. تهران: نشر میزان.

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی...؛ خادمی و دگیران | ۱۰۳ |

داد. در حقیقت عدم دسترسی به شیوه‌های نوین اعمال سلطه مانند بروکراسی موجب شد تا قدرت به سمت سایر اشکال کنترل اجتماعی مانند استفاده از سیاست کیفری سخت‌گیرانه گرایش پیدا کند (ساداتی، ۱۳۹۸: ۳۰۹). قدرت سنت‌گرای مذهبی نیز پس از دیوان‌سالاری‌زدایی به سمت استفاده از سیاست مذکور پیش رفت. اما به چه شکل و از چه طریقی؟

قدرت مذکور به منظور گرایش به سیاست کیفری سخت‌گیرانه از گفتمان گناهواره بهره گرفت. چون این گفتمان از طریق بازتولید واکنش‌های کیفری شدید و بدنی مانند شلاق، رجم، قطع دست و اعدام، قدرت را به ابزار سیاست کیفری سخت‌گیرانه جهت کنترل اجتماعی مجهز می‌کرد. در حقیقت ارائه‌ی تصویر قدسی از جرم موجب شد تا مجازات‌ها نیز واکنشی جهت اعاده‌ی امر الهی تلقی شود و بدین ترتیب مجازات‌های شرعی که اغلب از شدت قابل توجهی برخوردار بودند، در قانون کیفری منعکس شوند و قدرت به سیاست کیفری سخت‌گیرانه مجهز گردد. بنابراین، علت دیگر بازتولید گفتمان گناهواره در دهه‌ی نخست انقلاب، بهره‌گیری قدرت از گفتمان مذکور جهت دستیابی به سیاست کیفری سخت‌گیرانه بود.

با این حال نمی‌توان دلایل بازتولید گفتمان گناهواره را تنها از زاویه‌ی قدرت بررسی کرد، بلکه باید نقش وجدان جمعی را نیز در این فرایند مهم دانست. «کنار رفتن یا کم‌رنگ شدن نهادهای جزایی به یک باره موج فشار وجدان جمعی را ایجاد نمود. وجدان جمعی جامعه‌ی ایران که برای چندین دهه خود را محروم از دسترسی یا نفوذ در قدرت حاکم می‌دانست، فرصتی فرا روی خود دید تا خواسته‌های انقلابی-مذهبی خویش را به سیستم عرضه یا حتی تحمیل نماید» (نورپور، ۱۳۹۹: ۱۸۰). از بین رفتن نهادهای تخصصی جرم‌انگاری و کیفرگذاری موجب شد تا خواسته‌ها و احساسات وجدان جمعی مستقیماً در متن قانون موضوعه منعکس شوند. به عبارتی می‌توان گفت در سال‌های نخست انقلاب، نظام کیفری در ایران دچار نوعی عوام‌گرایی شد.

۱-۲. جامعه‌ی قدسی و پدیداری گفتمان گناهواره نسبت به جرم

جامعه‌ی انقلابی نمودی بارز از یک جامعه‌ی تک‌ساختی است. «جامعه‌ی تک‌ساختی جامعه‌ای برخوردار از نظام ارزشی واحد است. چنین جامعه‌ای را می‌توان به مثابه‌ی بسته‌ای از ارزش‌ها پنداشت که در آن بخش قابل توجهی از وجدان جمعی به صورت خلل‌ناپذیری در خصوص مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها اتفاق نظر دارند. در این شکل از انسجام اجتماعی تهاجم به این ارزش‌ها و هنجارها با واکنش منفی و اغلب شدید وجدان جمعی مواجه می‌گردد. جامعه‌ی تک‌ساختی بستری مناسب برای تولید تصویر دشمن‌گونه از بزهکاری است. زیرا، در این جامعه همه چیز در همان نظام ارزشی واحد درک می‌شود. بدین ترتیب، تقابل با نظام ارزشی مرجع به معنای تهاجم به همه چیز جامعه است» (ساداتی، ۱۳۹۸: ۳۲۷). نظام ارزشی مرجع در جامعه‌ی ایران دهه‌ی نخست انقلاب به عنوان نمادی از یک جامعه‌ی قدسی و تک‌ساختی ارزش‌ها و هنجارهای شریعت اسلام بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی جلسات قرآن معمول شد، مردم برای نماز جمعه با فاصله‌ی کیلومتری از دانشگاه تهران می‌ایستادند. جوانان به جای دانشگاه به حوزه روی آوردند و حوزه رونق بیشتری پیدا کرد. تحولات ارزشی همچنین منجر به این شد که افراد نام‌های غیرمذهبی خود را به نام‌های مذهبی تغییر دهند و همین‌طور کوشش داشتند تا بیشتر با اقوام روحانی خود رابطه برقرار کنند (رفیع‌پور، ۱۳۹۶: ۱۳۰). تحقیقی در سال ۱۳۷۱ نیز انجام شد که نتایج آن نشان می‌دهد «۸۹/۳ درصد از پاسخ‌گویان معتقد بودند که در سال ۱۳۶۵ اعتقاد مردم به دین زیاد بوده است». نتیجه‌ی دیگر این تحقیق آشکار می‌کند که «۸۶/۲ درصد از پاسخ‌گویان معتقد بودند در سال ۶۵ عدم رعایت حجاب از نظر مردم عیب داشته است» (رفیع‌پور، ۱۳۹۶: ۱۶۴).

از جمله مهم‌ترین نمودهای دیگر که اسلامی بودن نظام ارزشی مرجع جامعه‌ی انقلابی را منعکس می‌کند، شعارهای انقلابیون است. «شعارها با توجه به بیان احساسات، عواطف، نگرش‌ها و دیدگاه‌های انقلابیون، منبع غنی و دستکاری‌نشده برای تبیین و تشریح رویکرد هویتی ایرانیان انقلابی است» (حسن‌زاده، ۱۳۸۶: ۶). شعارها به عنوان منبعی برای تبیین

رویکرد هویتی، بستر شناسایی ارزش‌های جامعه را نیز فراهم می‌آورد. چون هویت جامعه در ارزش‌های آن نهفته است و ارزش‌های جامعه، هویت یک جامعه محسوب می‌شوند. از جمله شعارهای مورد استفاده انقلابیون می‌توان به چند نمونه اشاره کرد: «خمینی خمینی تو وارث حسینی / پهلوی پهلوی تو وارث یزیدی»، «برای حفظ قرآن، مسلمان عاشورا به پا کن»، «در راه برقراری حکومت اسلامی رهبر ما خمینی است» (حسن‌زاده، ۱۳۸۶: ۲۲). کلیدواژه‌های «امام حسین»، «قرآن»، «عاشورا» و «حکومت اسلامی» که در این شعارها به کار رفته است، نمادها و ارزش‌های دین اسلام هستند. بهره‌گیری از ارزش‌های اسلامی در شعارهای جامعه‌ی انقلابی بیانگر هویت اسلامی جامعه‌ی مذکور است. همچنین نشانه‌های مذهبی جامعه‌ی انقلابی، از جمله: بازگشت زنان به حجاب اسلامی، حمله به مشروب‌فروشی‌ها و تسری گرایش‌های مذهبی به خانواده‌ها (نجف‌زاده، ۱۳۹۷: ۴۱۷) آشکار می‌کند که نظام ارزشی مرجع در جامعه‌ی قدسی دهه‌ی نخست انقلاب مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای شریعت اسلام بوده است. نقش پررنگ مذهب در زندگی اجتماعی جامعه‌ی دهه‌ی نخست انقلاب موجب شد تا سایر پدیده‌های اجتماعی مانند جرم نیز در قالب ارزش‌های مذهبی درک شوند. چون همانطور که اشاره شد در یک جامعه‌ی تک‌ساختی همه‌چیز در قالب همان نظام ارزشی مرجع معنا پیدا می‌کند. بنابراین، جامعه‌ی دهه‌ی نخست انقلاب نیز به واسطه‌ی افزایش بعد اجتماعی مذهب و انعکاس هنجارهای مذهبی به عنوان نظام ارزشی مرجع، از تمام پدیده‌های اجتماعی بویژه جرم ادراکی مذهبی داشتند. در این ادراک ارتکاب جرم به منزله‌ی نقض اراده‌ی الهی تلقی گشت و به تبع آن مجازات نیز به عنوان واکنشی جهت احیاء اراده‌ی الهی به تصویر کشیده شد. اجرای علنی مجازات در دهه‌ی نخست انقلاب به واسطه‌ی جرایم ناقض ارزش‌های مذهبی و مشارکت وجدان جمعی در جریان اجرای مجازات، جلوه‌ای از برداشت گناهواره‌ی وجدان جمعی نسبت به جرم و کیفر است.^۱ تقارن زمانی میان افزایش بعد ارزش‌های مذهبی در جامعه و آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی از قدرت موجب شد تا

۱. در این خصوص، نک. نورپور، محسن و ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۴۰۰). «مطالعه‌ی جامعه‌شناختی تحولات مجازات در ملاءعام در جامعه‌ی پساانقلاب ایران». *مجله‌ی پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۹ (۱۷)، ۱۵۳-۱۷۸.

فشار وجدان جمعی به منظور اتخاذ گفتمان گناهواره نسبت به جرایم به قدرت سنت‌گرای مذهبی وارد شود.

دیوان‌سالار شدن قدرت و حرفه‌ای شدن مجازات‌ها موجب می‌شود تا نقش احساسات جمعی در فرایند مجازات کمرنگ شود (Garland, 1990: 199). بنابراین، همانطور که پیش‌تر نیز اشاره شد می‌توان دریافت که دیوان‌سالاری‌زدایی از قدرت و کمرنگ شدن نقش نهادهای جزایی فرصتی را جهت ورود خواسته‌های وجدان جمعی به نظام و تأثیر آن بر حوزه‌ی جرایم و مجازات‌ها فراهم می‌کند. وجدان جمعی ایرانی در دهه‌ی نخست انقلاب نیز که نظام ارزشی مرجع آن مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی بود، خواست خود جهت برخورد شدید با نقض ارزش‌های مذهبی را به قدرت سنت‌گرا تحمیل و بدین صورت نقش خود در اتخاذ گفتمان گناهواره نسبت به جرایم را ایفا کرد. به بیان دیگر همزمانی برداشت گناهواره از جرایم و مجازات‌ها توسط جامعه به واسطه‌ی نقش پررنگ مذهب در زندگی اجتماعی با فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی در نهاد قدرت و به تبع آن انعکاس خواسته‌ها و احساسات وجدان جمعی در متن قوانین موضوعه، موجب شد تا گفتمان گناهواره به عنوان گفتمان غالب کیفری نسبت به جرم باز تولید شود.

۲. گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی نسبت به جرایم

گفتمان فنی در نقطه‌ی مقابل گفتمان گناهواره قرار می‌گیرد. برخلاف گفتمان گناهواره که جرم‌انگاری در آن از طریق برقراری پیوند میان جرم و گناه صورت می‌گرفت و به عبارتی نقض محرمات شرعی به عنوان جرم شناخته می‌شد، در گفتمان فنی جرم‌انگاری بر اساس مبانی علمی صورت می‌گیرد و رفتارهایی جرم شناخته می‌شوند که نظم اجتماعی را مختل می‌کنند و نمادی از بی‌احترامی به ارزش‌های جامعه تلقی می‌شوند. در حقیقت ارتکاب جرم در گفتمان گناهواره نمادی از تعرض به اراده‌ی الهی تلقی می‌شود. اما در گفتمان فنی، بزهکاری جلوه‌ای از تعرض به ارزش‌های مورد احترام جامعه و نقض نظم اجتماعی موجود است. همچنین در گفتمان فنی از مجازات‌ها نیز تقدس‌زدایی شده و کیفر جلوه‌ی قدسی خود را از دست می‌دهد. این اتفاق که در اثر تغییر قرائت‌ها از رفتار مجرمانه رخ می‌دهد موجب

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی...؛ خادمی و دگیران | ۱۰۷ |

می‌شود تا مجازات به عنوان پاسخی فنی در قبال رفتار بزهکارانه تلقی شود. در حالی که گفتمان گناهواره با ارائه‌ی تصویری قدسی از جرم کیفر را نیز به عنوان واکنشی جهت احیاء امر الهی تلقی می‌کرد. با گذشت زمان و در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ «گفتمان گناهواره» نسبت به جرم تا حدود قابل توجهی به «گفتمان فنی» تبدیل شد.

تحول در مجازات زناى محصنه و ایجاد اما و اگرهایی در خصوص امکان قصاص بالغین زیر هجده سال، جلوه‌هایی از گفتمان فنی در قانون مذکور است. ماده‌ی ۱۰۰ قانون حدود و قصاص و مقررات آن، برای زناى محصنه مجازات سنگسار را در نظر گرفت. ماده‌ی مذکور تصویرگر پیوند عمیق میان جرم و گناه است. چراکه دقیقاً مجازات موجود در منابع فقهی را منعکس کرده و رویکردی فقهی به قانون بخشیده است.^۱ با این حال در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، رویکرد قانونگذار تغییر پیدا کرد و مجازات زناى محصنه دست‌خوش تحولی عظیم شد. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در ماده‌ی ۲۳۵ بیان می‌کند که «حد زنا برای زانی محصن و زانیه‌ی محصنه رجم است. در صورت عدم امکان اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادرکننده‌ی حکم قطعی و موافقت رئیس قوه‌ی قضاییه چنانچه جرم با بینه ثابت شده باشد، موجب اعدام زانی محصن و محصنه است و در غیر این صورت موجب صد ضربه شلاق برای هر یک می‌باشد». تصویب ماده‌ی مذکور و امکان تبدیل مجازات رجم به اعدام و شلاق، نمودی از گرایش قابل توجه به سمت گفتمان فنی نسبت به جرایم است. حال ممکن است با این ایراد مواجه شویم که چطور می‌توان تحول مجازات‌ها در قانون را به عنوان نمادی از گفتمان فنی نسبت به جرایم تلقی کرد؟ در پاسخ باید گفت، مجازات‌ها از جرایم نشئت می‌گیرند و اصولاً تصاویر تولیدشده از جرایم است که موجب ایجاد فهم خاصی از مجازات می‌گردد. بنابراین، از طریق تحولات صورت‌گرفته در مجازات‌ها می‌توان نتیجه گرفت که قرائت‌ها از رفتار مجرمانه نیز تغییر کرده است.

---

۱. «الرجم فقط، فیجب علی المحصن اذا زنی بالغه عاقله، و علی المحصنه اذا زنت ببالغ عاقل اون کانا شایین...» (خمینی، ۱۳۸۹: ۳۳۷) ترجمه: بر مرد محصن اگر با زن بالغ و عاقلی زنا نماید و بر زن محصنه اگر با مرد بالغ و عاقلی زنا کند - اگر جوان باشند - رجم واجب است. و در قول معروف فقها اگر مرد وزن جوان باشند هم رجم می‌شوند و هم تازیانه می‌خورند. ولی اقرب آن است که فقط رجم بر آنها جاری شود.

جلوه‌ای دیگر از گفتمان فنی، تحول مقررات مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان در جرایم مستوجب حد و قصاص است.^۱ ماده‌ی ۴۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ اشعار می‌داشت که اطفال مبری از مسئولیت کیفری هستند. تبصره‌ی یک این ماده بیان می‌کرد: «منظور از طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد». در نتیجه مشخص می‌شود قانونگذار سال ۱۳۷۰ منطبق با رویکردی که در فقه وجود دارد برای افراد بعد از سن بلوغ (دختران ۹ سال تمام قمری و پسران ۱۵ سال تمام قمری) مسئولیت کیفری تام در نظر گرفته و آنان را همانند افراد بالای ۱۸ سال مجازات می‌کرد. اما این رویکرد در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ با اما و اگرهایی مواجه شد. قانون مذکور شرایطی را در نظر گرفت که قاضی با استناد به آن می‌تواند اطفال کمتر از ۱۸ سال را به اقدامات تامینی و تربیتی محکوم کند و حتی از اجرای حد و قصاص علیه آنان خودداری نماید. ماده‌ی ۹۱ قانون مذکور اشعار می‌دارد: «در جرائم موجب حد یا قصاص هرگاه افراد بالغ کمتر از هجده سال، ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را درک نکنند و یا در رشد و کمال عقل آنان شبهه وجود داشته باشد، حسب مورد با توجه به سن آنها به مجازات‌های پیش‌بینی شده در این فصل محکوم می‌شوند». مقایسه‌ی این ماده و ماده‌ی ۴۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ نشان می‌دهد که قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، به رویکرد فقهی زاویه بخشیده است، که این مسئله جلوه‌ای از گرایش قابل توجه به گفتمان فنی است. در این گرایش همانند آنچه در مورد پدیداری گفتمان گناهواره گذشت، قدرت سنت‌گرای مذهبی و جامعه هر دو تاثیر گذار بودند.

۲-۱. پدیداری قدرت دیوان‌سالار: عاملی جهت گذار به گفتمان فنی

پس از یک دوره‌ی کوتاه فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی در ایران، قدرت سنت‌گرای مذهبی و مرجع روحانیت به منظور نهادسازی سیاسی، فرایند دیوان‌سالار کردن قدرت را آغاز کردند.

---

۱. لازم است اشاره شود که در خصوص تحولات مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان هرگز نمی‌توان نقش اندیشه‌پردازی نخبگان حقوق را نادیده گرفت. درباره‌ی نقش اندیشه‌پردازی نخبگان در تحولات مقررات کیفری، نک. نیازپور، امیرحسین. (۱۳۹۲). «نقش گفتمان دانشگاهیان در تحولات عدالت کیفری»، مقاله در: بایسته‌های پژوهش در نظام عدالت کیفری. اداره‌ی کل دفتر آموزش و پژوهش سازمان قضایی نیروهای مسلح. تهران: نشر میزان.

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفت‌مان گناهوره به گفت‌مان فنی...؛ خادمی و دگیران | ۱۰۹ |

وقتی قدرت سنت‌گرای مذهبی چالش‌های داخلی و خارجی را پشت سر گذاشت و پایه‌های قدرتش را تحکیم نمود، نهادینه‌سازی قدرت ضرورت پیدا کرد. فرایند دیوان‌سالاری در قدرت سنت‌گرای مذهبی زمانی آغاز شد که قدرت مذکور مبارزه علیه تروریسم داخلی، جنگ تحمیلی و تثبیت نظام سیاسی را پشت سر نهاد. دیوان‌سالار کردن قدرت تا آنجا پیش رفت که امروزه حوزه‌ی عملیات بنگاه‌های عمومی یا شرکت‌های دولتی به فعالیت‌هایی از قبیل خطوط هوایی و فعالیت‌های نظامی گسترش یافته است. همچنین بخش دولتی در زمینه‌های بانکداری، بازرگانی، تولید کالا، بیمه، خدمات خطوط هوایی و تقریباً تمام زمینه‌های اقتصادی فعال است (فرازمند، ۱۳۹۶). اما دیوان‌سالار شدن قدرت چگونه بر گفت‌مان غالب کیفی تأثیر گذاشت؟ این فرایند چگونه موجب گرایش چشمگیر به گفت‌مان فنی نسبت به جرم گردید؟

بازتولید دیوان‌سالاری به عنوان شیوه‌ی نوینی از اعمال سلطه، خود به خود اعتبار شیوه‌های کیفی حراست از قدرت را کاهش داد. بدین ترتیب، از وابستگی قدرت به مجازات کاسته شد و قرائت‌ها از کیفی نیز تغییر کرد (ساداتی، ۱۳۹۸: ۳۱۱). کاسته شدن از وابستگی به مجازات، زمینه را برای گرایش قابل توجه به سمت گفت‌مان فنی فراهم کرد. به بیان دیگر در عصر حاضر که قدرت به ابزاری پراثرتر و کم‌هزینه‌تر به منظور کنترل اجتماعی یعنی دیوان‌سالاری مجهز شده، دیگر نیازی به ارائه‌ی قرائت گناهوره از جرایم و به تبع آن بازتولید سیاست کیفی سخت‌گیرانه احساس نمی‌شود.

در ساختارهای دیوان‌سالار، افراد ملزم به رعایت نظم و انضباط جدی هستند، به گونه‌ای که وظایف آنها تحت کنترل نظم مذکور قرار می‌گیرد. به عبارتی در چنین ساختاری انجام وظایف تابع قوانین و مقررات تا حدودی ثابت، جامع و از پیش تعیین شده است که در راستای وصول به اهداف حکومت دیوان‌سالار تقسیم می‌شوند (وهر، ۱۳۸۴: ۳۲۰-۳۲۳). در دولت‌های مدرن و دیوان‌سالار آرمان‌ها و ارزش‌ها جایگاهی ندارند (اسفندیاری، ۱۳۹۳: ۸۳). در نظام‌های دیوان‌سالار وجود نهادهای تخصصی موجب می‌شود تا هیجانات و احساسات عمومی پالایش شده و مستقیماً به مجازات رسمی قانونی ترجمه نشوند (جوان جعفری بجنوردی، ۱۳۹۲: ۱۰۹۰). در دولت‌های دیوان‌سالار ساختار کاملاً بروکراتیک

می‌شود. یعنی در تصمیم‌گیری‌های دولت مذکور عشق و نفرت کاملاً نادیده انگاشته می‌شود و از احساسات انسانی و دغدغه‌های انسانی و فردی دور می‌شود. از طرف دیگر انضباط، ضابطه‌مندی، سلسله مراتب و به کار گرفتن تکنیک‌ها، جایگزین می‌شود (منوچهری، ۱۳۸۶: ۶۲).

در این قدرت نهادی شده و سلسله مراتبی جرایمی اهمیت بیشتر دارد که نظم و سلسله مراتب موجود در سازمان قدرت را به خطر اندازد. چون در قدرت دیوان سالار همه چیز در قالب همان نظم موجود معنا پیدا می‌کند. به عبارت دیگر بدون وجود نظم و انضباط اجتماعی، موجودیت قدرت نهادی شده به خطر می‌افتد و به همین علت جرایمی مهم تلقی می‌شود که نظم و مقررات سازمان قدرت را به خطر می‌اندازند. تحلیل فوق در خصوص قدرت سنت‌گرای مذهبی نیز صادق است. هرچند نمی‌توان ادعا کرد الگوهای جرم‌انگاری در قدرت مذکور تغییر پیدا کرده است، اما می‌توان با توجه به سیاست‌های نوین اخذشده در جرایم نوپدید و سنتی مدعی شد که قرائت‌های قدرت سنت‌گرا از بزهکاری و مجازات تا حدود قابل توجهی تغییر کرده است. در حقیقت قدرت مذکور در حال حاضر جرم را به عنوان رفتاری تلقی می‌کند که نظم موجود در جامعه و نهاد قدرت را به خطر اندازد.

قدرت سنت‌گرای مذهبی که در دهه‌ی نخست انقلاب با تصویب قانون حدود و قصاص و مقررات آن گفتمان گناهواره را به عنوان نماد خود معرفی کرد و با تطبیق جرایم و مجازات‌های قانون موضوعه با مبانی اسلامی، رسالت اصلی خود را حراست از ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی دانست، در عصر حاضر با تمرکز بر جرایم نوپدید که نظم اجتماعی را به خطر می‌اندازند خبر از تحول قرائت‌ها از جرم در نزد خود می‌دهد. اتخاذ سیاست کیفری افتراقی در جرایم اقتصادی مانند قاچاق کالا و ارز، جرایم سایبری، جرایم سازمان‌یافته و بهره‌گیری از ملاحظات جرم‌شناختی در حوزه‌ی جرایم اداری از طریق تصویب قانون «ارتقا سلامت نظام اداری و مقابله با فساد» و همچنین امکان تبدیل کیفرهای شرعی مانند رجم که اجرای آن می‌تواند واکنش جامعه را به همراه داشته باشد، جلوه‌ای از تحول تصویر جرم در نگاه قدرت سنت‌گرا است. در نهایت باید اذعان داشت مقصود آن نیست که بگوییم از اهمیت ارزش‌های اسلامی در نزد قدرت کاسته شده است بلکه این پژوهش معتقد است

دیوان‌سالار شدن قدرت موجب شد جرایمی که کیان قدرت را نشانه می‌روند دیگر رفتارهای ناقض ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی نباشد و زین‌پس جرایمی برای موجودیت قدرت خطر ساز تلقی شوند که ناقض نظم اجتماعی موجود هستند. چون قدرت دیوان‌سالار از طریق برقراری و حفظ نظم اجتماعی به کنترل جامعه و حراست از خود می‌پردازد. به همین واسطه قرائت قدرت از رفتار مجرمانه متحول شد.

۲-۲. کاهش بعد اجتماعی مذهب و ارائه‌ی تصویر فنی از جرایم

با آغاز دهه‌ی دوم انقلاب و از بین رفتن دشمنی مشترک به نام شاه و پایان جنگ تحمیلی، جامعه‌ی ایران دچار ارزشی‌شد. ارزش‌ها همواره در طول زمان یکسان نیستند. بسیاری از ارزش‌هایی که اکنون آنها را بدیهی می‌دانیم با ارزش‌های مورد اعتقاد افراد در چند دهه‌ی قبل تفاوت دارند (گیدنز، ۱۳۹۹: ۳۶). عکس این مسئله نیز صادق است؛ بسیاری از ارزش‌هایی که در دهه‌های پیشین بدیهی تلقی می‌شد در عصر حاضر به عنوان ارزش شناخته نمی‌شوند. از جمله مهم‌ترین ارزش‌هایی که در جامعه‌ی ایران دچار تغییر و تحول شدند، ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی است. هرچند نمی‌توان بطور قاطعانه ادعا کرد که سطح دینداری و اهمیت ارزش‌های مذهبی در جامعه‌ی ایران تقلیل پیدا کرده است، اما می‌توان مدعی شد که بعد اجتماعی ارزش‌های مذهبی مانند رعایت حجاب و شرکت در مناسک‌های جمعی که آشکارا جلوه‌ی اجتماعی ارزش‌های مذکور محسوب می‌شود در جامعه‌ی فعلی ایران کاهش یافته است.

پژوهشی در سال ۷۱ صورت گرفت که یافته‌های آن در مورد رعایت حجاب به عنوان یکی از جلوه‌های اجتماعی ارزش‌های مذهبی قابل توجه است. «۸۶/۲ درصد از پاسخ‌گویان معتقد بودند که در سال ۶۵ عدم رعایت حجاب از نظر مردم عیب داشت. یعنی خانم‌ها به علت اینکه احساس می‌کردند که مردم از بی‌حجابی خوششان نمی‌آید و احتمال دارد که به آنها به گونه‌ای توهین (مجازات) شود، بیشتر حجاب را رعایت می‌نمودند. این بدان معنی است که در آن زمان یک کنترل درونی در مورد ارزش‌های انقلابی- مذهبی وجود داشت و قبح آن نریخته بود و مسئولین مجبور نبودند با فشار، اجبار و توبیخ، اکثریت خانم‌ها را به

رعایت حجاب وادارند. برای سال ۷۱ این ارزیابی به ۴۱/۵ درصد می‌رسد» (رفیع‌پور، ۱۳۹۶: ۱۶۶). همچنین، پژوهشی در سال ۱۳۸۸ در خصوص وضعیت دین‌داری مردم ایران صورت گرفت که آشکار کرد بیشترین نوسان در خصوص شرکت در مناسک جمعی دینی قابل مشاهده است. از نظر پژوهش مذکور بعد مناسکی دین مانند رفتن به نماز جمعه و مسجد کاهش پیدا کرده است (فرجی و کاظمی، ۱۳۸۸: ۹۱-۹۳). در سال ۱۳۹۴ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز پژوهشی در خصوص «ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان» انجام داد که در طی آن مشخص شد ۲۷/۲ درصد از مخاطبان به ندرت در مراسم نماز جمعه شرکت می‌کنند و ۳۱/۷ درصد از مخاطبان نیز هیچ‌وقت در این مراسم شرکت نمی‌کنند (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۴: ۲۲۵). این در حالی است که در دهه‌ی نخست انقلاب مردم برای شرکت در نماز جمعه به عنوان تجلی اجتماعی مذهب با فاصله‌ی کیلومتری از دانشگاه تهران می‌ایستادند (رفیع‌پور، ۱۳۹۶: ۱۳۰). همچنین یافته‌های پژوهشی دیگر نیز آشکار می‌کند که جلوه‌های اجتماعی دین مانند انجام اعمال و مناسک دینی کاهش پیدا کرده است و میزان گرایش به ارزش‌های عرفی‌گرا در نزد نسل سوم انقلاب نسبت به نسل‌های پیشین افزایش یافته است (کلانتری و کلانتری، ۱۳۹۱: ۱۹۵).

یکی از محققان برجسته در زمینه‌ی پیمایش دین‌داری معتقد است در ایران پساانقلاب آگاهی‌های دینی مردم نسبت به گذشته افزایش داشته است و در خصوص اعتقادات اصلی دین یعنی خدا، پیامبر و معاد تغییر قابل توجهی رخ نداده است. اما تغییرات در بعد اعمال و رفتارهای دینی، متوسط رو به پایین بوده است.^۱ نکته‌ی قابل توجه در خصوص کاهش بعد اجتماعی دین، یافته‌های پژوهش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در خصوص «مخالفت یا موافقت مردم با جدایی دین از سیاست» است. ۳۰/۷ درصد از مخاطبان پژوهش مذکور موافق جدایی دین از سیاست بوده و ۳۳ درصد از مخاطبان این پژوهش در این خصوص نظری نداشتند (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۴: ۲۴۸). نتیجه‌ی مذکور کاهش بعد اجتماعی

۱. تحولات دین‌داری مردم ایران طی چهار دهه‌ی اخیر. (۱۳۹۴) گفتگو با محمدرضا طالبان. پایگاه خبری جماران: <https://www.jamran.news/fa/tiny/news-81639>

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفت‌مان گناهواره به گفت‌مان فنی...؛ خادمی و دگیران | ۱۱۳ |

دین را به وضوح آشکار می‌کند. چون موافقت با حکومت دینی در جامعه‌ی ایران امری غیرمنتظره نیست، اما رشد بی‌تفاوتی جامعه نسبت به این موضوع قابل توجه است.

یافته‌های پژوهش‌های فوق اثبات می‌کنند که بعد اجتماعی و مناسکی دین کاهش پیدا کرده است و این امر موجب شده تا دین به امری درونی و شخصی در نزد جامعه بدل شود. در حقیقت با کاهش نقش اجتماعی دین، جامعه در مسیر عرفی شدن گام برداشت و می‌توان از نوعی گذار در زمینه‌ی حوزه‌ی دین‌داری جامعه خبر داد، گذاری که در آن دین‌داری جامعه از حوزه‌ی «عملکردهای اجتماعی» به حوزه‌ی «باورهای فردی» انتقال پیدا کرده است. گذار مذکور و کاهش نقش اجتماعی دین موجب شد تا برداشت‌های جامعه از رفتار بزهکارانه تغییر کند. در حقیقت کاهش بعد اجتماعی دین موجب شد تا سایر پدیده‌های اجتماعی از جمله جرم و مجازات نیز از این فرایند تأثیر پذیرند.

در جامعه‌ی قدسی دهه‌ی نخست انقلاب نقش قابل توجه دین در زندگی اجتماعی موجب می‌شد تا از برخی پدیده‌های اجتماعی مانند جرم نیز برداشت‌های قدسی وجود داشته باشد و به عبارتی جرم به عنوان رفتاری در جهت نقض اراده‌ی الهی به تصویر کشیده شود. اما در عصر حاضر با کاهش بعد اجتماعی دین تصویر گناهواره از جرم در نزد جامعه به میزان چشمگیری به تصویری فنی بدل شده است که در طی آن رفتارهایی برای جامعه تجلی‌گر مفهوم جرم هستند که ناقض نظم اجتماعی موجود باشند. مجازات نیز در اثر تغییرات مذکور دیگر نه به عنوان امری جهت احیاء اراده‌ی الهی بلکه در بیشتر موارد به عنوان واکنشی جهت احیاء نظم اجتماعی تلقی می‌شود.

در جامعه‌ی فعلی بیشترین تمایل نسبت به اجرای کیفرهای شدید در خصوص جرایم اقتصادی مانند اختلاس، که نظم اجتماعی را به خطر می‌اندازد، وجود دارد. این در حالی است که تمایل به اعمال کیفرهای شدید در موارد نقض برخی ارزش‌های مذهبی کاهش یافته است. این امر آشکار می‌کند که حساسیت‌های افکار عمومی به واسطه‌ی تغییر رفتارهای تصویرگر جرم در نگاه جامعه، در خصوص جرایمی که نظم اجتماعی را به مخاطره می‌اندازند، افزایش یافته است. در همین راستا در سال ۱۳۹۸ پژوهشی در خصوص میزان کیفرگرایی افکار عمومی در مجازات‌های شدید بدنی انجام شد که آشکار کرد بیش از ۵۰

درصد از مخاطبان این پژوهش مخالف مجازات اعدام در خصوص جرم لواط و مجازات قطع دست در خصوص سرقت حدی بوده اند. این در حالی است که ۷۱ درصد مخاطبان این پژوهش موافقت خود در اجرای مجازات اعدام برای مرتکبین اختلاس را اعلام کرده اند (نورپور، جوان جعفری بجنوردی و ساداتی، ۱۳۹۸: ۵۲۵-۵۳۰). کاهش بعد اجتماعی ارزش‌های مذهبی و چرخش مفهوم رفتار مجرمانه در نگاه جامعه از عوامل مؤثری بود که موجب شد گذار گفتمانی از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی رخ دهد.

در همه‌ی کشورها بستر شکل‌گیری هر نهاد اجتماعی مانند خانواده و نظام کیفری، عوامل فرهنگی است (جوان جعفری بجنوردی و ساداتی، ۱۳۹۴: ۱۰۹). در توصیف کیفری دورکهایم، منشأ جرم‌انگاری رفتارها اراده‌ی وجدان جمعی می‌باشد. یعنی وجدان جمعی است که رفتاری را به علت نقض ارزش‌هایش جرم می‌داند و بر آن برچسب مجرمانه می‌زند (جوان جعفری بجنوردی و ساداتی، ۱۳۹۲: ۱۰۳). به نظر دورکهایم، یک رفتار به خودی خود مجرمانه نیست، بلکه در صورتی جرم است که از نظر اجتماعی ناقض احساسات اخلاقی گروه شناخته شود (تیریکیین، ۱۳۹۹: ۱۶۰). وی معتقد است ارتکاب جرم اساساً تخطی از قوانین اخلاقی تلقی می‌شود که جامعه مقدس می‌شمارد. به عقیده‌ی دورکهایم جرایم محصول هنجارها و قراردادهای اجتماعی است که از مکانی به مکان دیگر و از زمانی به زمان دیگر تغییر می‌کنند (Garland, 1999: 30). از طرفی نیز «سیاست کیفری رسمی دولت، ترازویی برای داوری وجدان جمعی در خصوص مشروعیت یا عدم مشروعیت قدرت است» (ساتاتی و نوبهار، ۱۳۹۷: ۱۶۴). بنابراین، اگر تصویری که گفتمان رسمی کیفری از جرم ارائه می‌دهد با تصویری که در نگاه جامعه از رفتارهای مجرمانه و مجازات وجود دارد مغایرت داشته باشد، حاصل آن سلب مشروعیت از قدرت و عدم کارایی سیاست‌های کیفری است. به همین واسطه قدرت سنت‌گرای مذهبی به سمت گفتمان فنی‌گرای قابل توجهی پیدا کرد تا مشروعیت خود و سیاست‌هایش را حفظ کند.

نتیجه

در خصوص تحولات تصاویر نسبت به جرایم و نظام مجازات‌ها در ایران پساانقلاب می‌توان از زوایای مختلف به بحث و بررسی پرداخت. از جمله آنکه با تکیه بر مبانی علمی جرم‌شناختی، اندیشه‌پردازی نخبگانی، مبانی فلسفی و اسناد الزام‌آور بین‌المللی، تحولات مذکور را مورد تحلیل قرار داد. به عنوان نمونه با تاکید بر نقش نخبگان می‌توان آشکار کرد که تصویرسازی نخبگان از جرم به عنوان رفتاری برخاسته از جامعه و تاکید بر نقش اصلاحی کیفر، موجب شد تا قرائت‌ها از جرم و مجازات متحول شوند. همچنین، می‌توان با تاکید بر خاصیت الزام‌آور بودن اسناد بین‌المللی و لزوم رعایت مفاد آنها توسط کشورهای پذیرنده نیز گذار قابل توجه به گفتمان فنی را تحلیل کرد. با این حال این پژوهش بدین واسطه که بررسی تأثیر هر یک از عوامل مذکور می‌تواند موضوع پژوهش مستقلی در نظر گرفته شود، با رویکردی جامعه‌شناختی مسئله‌ی گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی نسبت به جرم را تحلیل کرد.

بر طبق نظریه‌ی لویی آلتوسر مبنی بر «ایدئولوژی و دم و دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت» قدرت‌ها از ساز کارهای آمرانه مانند قانون برای ترویج و اشاعه‌ی نظام فرهنگی مدنظر خویش استفاده می‌کنند. قدرت سنت‌گرای مذهبی نیز در دهه‌ی نخست انقلاب برای ترویج نظام فرهنگی خود که مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی بود از قانون نهایت بهره را برد. بدین ترتیب، گفتمان گناهواره به عنوان گفتمانی جهت تصویب قوانین اتخاذ شد. چون گفتمان مذکور با جرم‌انگاری نقض ارزش‌های مذهبی، لزوم احترام و رعایت آنها را به جامعه یادآور می‌شد. به دیگر سخن از طریق اقدام مذکور ارزش‌های مذهبی به عنوان هنجار به جامعه معرفی می‌شدند و نظام فرهنگی اسلامی مدنظر قدرت نیز در جامعه ترویج می‌شد. از طرف دیگر قدرت سنت‌گرای مذهبی در دهه‌ی نخست انقلاب به واسطه‌ی عدم اطمینان به ساختار دیوان‌سالار رژیم گذشته، فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی در کشور را آغاز کرد. در طی این فرایند مقررات و نهادهای دیوان‌سالار رژیم پیشین کنار گذاشته شد و در مقابل سازمان‌های مردمی غیردولتی مانند بنیادها، شوراهای کارمندی و کارگری و ... جریان امور را پیش بردند.

دیوان‌سالاری که یکی از شیوه‌های کنترل اجتماعی شناخته می‌شود، از طریق وابسته کردن جامعه حتی برای انجام کوچکترین امور روزمره به نهادها و سازمان‌های دولتی، این امکان را به قدرت می‌دهد که بر تمام عملکردهای جامعه نظارت داشته باشد. بنابراین آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی در دهه‌ی نخست انقلاب، موجب شد تا قدرت به دیگر شیوه‌های کنترل اجتماعی بویژه سیاست کیفری سخت‌گیرانه متوسل شود. در همین راستا قدرت سنت‌گرای مذهبی فرایند بازتولید گفتمان گناهواره را آغاز کرد. چون گفتمان مذکور با تلقی رفتار مجرمانه به عنوان جلوه‌ای از تقابل با اراده‌ی الهی، مجازات‌های شرعی را که از شدت قابل توجهی برخوردار بودند در متن قوانین موضوعه منعکس کرد و بدین طریق قدرت سنت‌گرای مذهبی را به سیاست کیفری سخت‌گیرانه جهت اعمال کنترل اجتماعی مجهز نمود. بنابراین، دلیل دیگر بازتولید گفتمان گناهواره توسط قدرت در دهه‌ی نخست انقلاب را باید آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی از قدرت و اعمال سیاست کیفری سخت‌گیرانه به منظور کنترل اجتماعی دانست. با این حال علاوه بر نقشی که قدرت در بازتولید گفتمان گناهواره ایفا کرد، جامعه‌ی قدسی دهه‌ی نخست انقلاب نیز در فرایند بازتولید گفتمان مذکور اثرگذار بود.

ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی نقش پررنگی را در زندگی اجتماعی جامعه‌ی دهه‌ی نخست انقلاب ایفا می‌کردند. در واقع می‌توان گفت بعد اجتماعی مذهب در دهه‌ی مذکور به حدی افزایش یافت که نظام ارزشی مرجع در جامعه‌ی قدسی آن دهه مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی بود. این امر موجب شد تا مذهب بر سایر پدیده‌های اجتماعی مانند جرم نیز تاثیرگذار و بدین ترتیب جامعه تصویری گناهواره از جرم ارائه دهد و در طی آن نقض ارزش‌های مذهبی را مذموم و قابل تنبیه بداند. همزمانی ارائه‌ی چنین تصویری از جرم و آغاز فرایند دیوان‌سالاری‌زدایی از قدرت که در طی آن نهادهای جزایی موجود به یک‌باره کنار گذاشته شدند، موجب شد تا وجدان جمعی بتواند خواسته‌های انقلابی-مذهبی خود را به سیستم تحمیل کند. به این ترتیب وجدان جمعی، پاسداری از ارزش‌های مذهبی را به عنوان خواست خود به قدرت سنت‌گرای مذهبی تحمیل کرد و از این طریق بر بازتولید گفتمان گناهواره نسبت به جرایم اثر گذاشت.

گذر زمان و تحولاتی که در شیوه‌های کنترل اجتماعی و نظام ارزشی جامعه رخ داد موجب شد تا گفت‌مان گناهواره نسبت به جرایم تا حدود قابل توجهی بدل به گفت‌مان فنی شود. پس از یک دوره کوتاه دیوان‌سالاری زدایی، قدرت سنت‌گرای مذهبی فرایند بازتولید دیوان‌سالاری را آغاز کرد. بدین ترتیب قدرت مجدداً خود را در قالب نهادها، ساختارها و دستگاه‌های اداری متعدد پنهان کرد. بازتولید دیوان‌سالاری، قدرت سنت‌گرای مذهبی را به ابزاری پراثرتر و کم‌هزینه‌تر نسبت به اعمال سیاست کیفری سخت‌گیرانه جهت کنترل اجتماعی مجهز کرد که این امر موجب شد تا از مجازات به عنوان رفتاری جهت کنترل اجتماعی رفع وابستگی شود. بدین ترتیب، قدرت گرایش قابل توجهی به سمت گفت‌مان فنی پیدا کرد. چون دیگر نیازی به سیاست کیفری سخت‌گیرانه و بازتولید آن از طریق گفت‌مان گناهواره نداشت.

همچنین، با شروع دهه‌ی دوم انقلاب تغییرات ارزشی در جامعه رخ داد که در طی این تحولات از بعد اجتماعی مذهب کاسته شد. کاهش بعد اجتماعی مذهب موجب شد تا تصاویر مذهبی از برخی پدیده‌های اجتماعی بویژه جرایم و مجازات‌ها زدوده شود. در واقع، کاهش بعد اجتماعی مذهب باعث شد تا گرایش‌ها به سمت ارائه‌ی تصویری واقع‌گرایانه و مادی نسبت به جرم به شکل قابل توجهی در نزد جامعه افزایش پیدا کند و ارتکاب جرم به عنوان رفتاری در جهت نقض نظم اجتماعی موجود تلقی شود. بدین ترتیب، قدرت سنت‌گرای مذهبی نیز گرایش قابل توجهی به سوی گفت‌مان فنی پیدا کرد که با ارائه‌ی تصویری واقع‌گرایانه و مادی از جرایم، ارتکاب جرم را به منزله‌ی نقض نظم اجتماعی موجود و جلوه‌ای از بی‌احترامی به ارزش‌های جامعه تلقی می‌نمود. چون مغایرت تصاویر ارائه‌شده از جرم توسط قدرت با تصویری که از بزهکاری در نزد جامعه وجود داشت موجب کاهش مشروعیت قدرت و عدم کارایی سیاست‌های کیفری آن می‌شد. بدین ترتیب، برای جلوگیری از ایجاد تضاد مذکور، گرایش چشمگیری از گفت‌مان گناهواره به سمت گفت‌مان فنی صورت گرفت.

- Amir Khademi <http://orcid.org/0000-0003-3164-1380>
- Seyyed Mohammad Javad Sadati <http://orcid.org/0000-0003-1894-9719>
- Abdolreza Javan Jafari Bojnourdi <http://orcid.org/0000-0002-9253-5330>

منابع

الف. فارسی

- آبراهامیان، یرواند. (۱۳۹۷). *تاریخ ایران مدرن*. (ترجمه محمد ابراهیم فتاحی). تهران، نشر نی.
- اسفندیاری بهر آسمان، محمد صالح. (۱۳۹۳). تولد و استمرار زندان از منظر جامعه‌شناسی کیفر. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- اسفندیاری بهر آسمان، محمد صالح. (۱۳۹۹). کارکرد مجازات به عنوان یک عامل فرهنگی در جامعه معاصر ایران. پایان‌نامه‌ی دکترا. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران. تحولات دینداری مردم ایران طی ۴ دهه اخیر گفتگو با دکتر محمد رضا طالبان (۱۳۹۴). آخرین بازدید در تاریخ ۱۱ آبان ماه ۱۴۰۱. [https://www.jamaran.news/fa/tiny/news-81639]
- تیریکین، ادوارد ای. (۱۳۹۹). «دو قانون تحول کیفری دورکهایم»، مقاله در: سید درید موسوی مجاب و مریم مذهب (مترجم)، *جستارهایی در جامعه‌شناسی کیفری*. تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه‌ی قضاییه.
- جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا، و ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۲). «دورکهایم و کارکردگرایی در شناخت کیفر»، *فصلنامه‌ی تعالی حقوق*، شماره‌ی ۴.

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفتمان گناهاره به گفتمان فنی...؛ خادمی و دیگران | ۱۱۹ |

جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا؛ ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۴). ماهیت فلسفی و جامعه‌شناختی کیفر. تهران، نشر میزان.

جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا. (۱۳۹۲). تحولات جامعه‌شناسی کیفر: «از دور کهایم تا گارلند»، مقاله در: دایره المعارف علوم جنایی (مجموعه تازه‌های علوم جنایی). کتاب دوم. زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران، نشر میزان.

حسن‌زاده، اسماعیل. (۱۳۸۶). «هویت ملی در شعارهای انقلاب اسلامی»، فصلنامه‌ی مطالعات ملی، شماره‌ی ۳۱.

رفیع پور، فرامرز. (۱۳۹۶). توسعه و تضاد: کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسائل اجتماعی ایران. تهران: شرکت سهامی انتشار.

ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۸). مجازات و کنترل اجتماعی: تبارشناسی پیوند قدرت و واکنش‌های کیفری. تهران، نشر میزان.

ساداتی، سیدمحمدجواد، و نوبهار، رحیم. (۱۳۹۷). «تاملی در زمینه‌های شکل‌گیری سیاست کیفری سخت‌گیرانه در دهه‌ی نخست انقلاب اسلامی ایران»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، شماره‌ی ۱۷.

طاهری، سمانه. (۱۳۹۲). سیاست کیفری سخت‌گیرانه. تهران، نشر میزان.
فرازمند، علی. (۱۳۹۶). «دیوان سالاری و انقلاب: مورد ایران اسلامی»، پایگاه اطلاعاتی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (<http://www.imam-khomeini.ir>).

فرجی، مهدی و کاظمی، عباس. (۱۳۸۸). «بررسی وضعیت دین‌داری در ایران: (با تاکید بر داده‌های پیمایش‌های سه دهه‌ی گذشته)»، فصلنامه‌ی تحقیقات فرهنگی، شماره‌ی ۶.

کلانتری، میترا و کلانتری، عبدالحسین. (۱۳۹۱). «دین‌داری در نسل‌های مختلف (مطالعه‌ی موردی شهرستان ساری)»، فصلنامه‌ی مطالعات و تحقیقات اجتماعی، شماره‌ی ۲.

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی. آخرین بازدید در تاریخ ۱۱ آبان ماه ۱۴۰۱. [<https://www.ical.ir>].

گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن. (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی (ترجمه‌ی حسن چاوشیان). تهران، نشر نی.

منوچهری، عباس. (۱۳۸۶). «ماهیت عقلانیت در اندیشه‌ی ماکس وبر»، ماهنامه‌ی اطلاعات حکمت و معرفت، شماره‌ی ۱۶.

نجف‌زاده، مهدی. (۱۳۹۷). جابه‌جایی دو انقلاب؛ چرخش‌های امر دینی در جامعه‌ی ایرانی. تهران، انتشارات تیسرا.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۱). «جهانی شدن جرم»، در: تقریرات درس جرم‌شناسی، به کوشش سمانه طاهری و عاطفه شیخ اسلامی (به ویرایش مجید صادق‌نژاد نائینی). دسترس پذیر در: (www.lawtest.ir).

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۸). «پیوند حقوق کیفری و جرم‌شناسی». مقاله در: افق‌های نوین حقوق کیفری: نکوداشت‌نامه‌ی استاد دکتر حسین آقایی نیا. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی و مؤسسه‌ی تحقیقات جزایی و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، با همکاری بنیاد حقوقی میزان. تهران، نشر میزان.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۸). «علوم جنایی در رویارویی با رویدادهای سیاسی (درآمدی بر تحولات حقوق کیفری و جرم‌شناسی در پرتو انقلاب مارکسیستی - لنینیستی روسیه)». مقاله در: دایره‌المعارف علوم جنایی. کتاب چهارم. زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران، نشر میزان.

نورپور، محسن. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه‌شناختی پیوند میان تحول در گفتمان‌های حاکم و تحول در کیفرهای بدنی در ایران. پایان‌نامه‌ی دکترای. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

نورپور، محسن؛ جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا و ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۸). «تحلیل جامعه‌شناختی تعامل میان سیاست کیفری رسمی و اخلاق تنبیهی وجدان‌جمعی (مطالعه‌ی موردی میزان کیفرگرایی افکار عمومی شهرستان مشهد در مجازات‌های شدید بدنی)»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره‌ی ۲.

نورپور، محسن و ساداتی، سیدمحمدجواد. (۱۴۰۰). «مطالعه‌ی جامعه‌شناختی تحولات مجازات در ملاعام در جامعه‌ی پساانقلاب ایران»، مجله‌ی پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره‌ی ۱۷.

رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی...؛ خادمی و دگیران | ۱۲۱ |

نیازپور، امیرحسین. (۱۳۹۲). «نقش گفتمان دانشگاهیان در تحولات عدالت کیفری»، مقاله در: بایسته‌های پژوهش در نظام عدالت کیفری. اداره‌ی کل دفتر آموزش و پژوهش سازمان قضایی نیروهای مسلح. تهران، نشر میزان.

وبر، ماکس. (۱۳۸۴). *اقتصاد و جامعه* (ترجمه‌ی عباس منوچهری، مهرداد ترابی‌نژاد و مصطفی عمادزاده). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۹۴). *یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان؛ موج سوم (۱۳۹۴)*. تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

پ. عربی

خمینی، روح‌الله. (۱۳۸۹). *تحریر الوسیله*، جلد دوم، قم: انتشارات دارالعلم.

ب. انگلیسی

Althusser, I. (2001). Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). in *Lenin and Philosophy and Other Essays*, Translated by Ben Brewster (pp. 127-186)

Garland, D. (1990). *Punishment and Modern society: A study in social theory*. University of Chicago Press.

Translate References into English

Abrahamian, Yervand, *A History of modern Iran*, translated by Mohammad Ebrahim Fatahi, 18th Publication, (Tehran: Ney Publishing, 2017), [In Persia].

Esfandiari Behrasman, Mohammad Saleh, *The birth and continuation of the prison from the perspective of the sociology of punishment*, Master's thesis. Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Mashhad Ferdowsi University, (2013), [In Persia].

Esfandiari Behrasman, Mohammad Saleh, *The function of punishment as a cultural factor in contemporary Iranian society*, PhD thesis, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Mashhad Ferdowsi University, (2019), [In Persia].

Jamaran information and news base, *Changes in Iranian people's religiosity during the last 4 decades*, conversation with Dr. Mohammad Reza

- Taliban (2014), [In Persia]. <https://www.jamaran.news/fa/tiny/news-81639>
- Tirikiin, Edward E. "Durkheim's two laws of criminal transformation", article in: Seyed Doraid Mousavi Mojab and Maryam Madhab (translator), *Essays in Criminal Sociology*, (Tehran: Judiciary Press and Publishing Center, 2019), [In Persia].
- Javan Jafari Bojnordi, Abdul Reza, and Sadati, Seyyed Mohammad Javad, "Durkheim and Functionalism in Understanding Punishment", *Quarterly Journal of Excellence in Law*, No. 5 (2012), [In Persia].
- Javan Jafari Bojnordi, Abdul Reza; Sadati, Seyyed Mohammad Javad, *Philosophical and sociological nature of punishment*, 1st Publication, (Tehran: Mizan Publishing, 2015), [In Persia].
- Javan Jafari Bojnordi, Abdul Reza, *Developments in the sociology of punishment: "From Durkheim to Garland"*, article in: *Encyclopedia of Criminal Sciences (New Collection of Criminal Sciences)*. Second Vol, 1st Publication, Under the supervision of Ali-Hossein Najafi Abrandabadi, (Tehran: Mizan Publishing, 2012), [In Persia].
- Hassanzadeh, Ismail, "National identity in the slogans of the Islamic revolution", *National Studies Quarterly*, No, 31, (2007). [In Persia].
- Rafipoor, Faramarz, *Modernization and Conflict: An Attempt toward to analysis the Islamic revolution and Iran's social issues*, 11th Publication, (Tehran: Publishing Company 2016), [In Persia].
- Sadati, Seyyed Mohammad Javad. *Punishment and social control*, 1st Publication, (Tehran: Mizan publishing, 2020). [In Persia].
- Sadati, Seyyed Mohammad Javad & Nobahar, Rahim, "A Reflection on the Backgrounds of emergence of Harsh Penal Policy in the First Decade of Islamic Revolution of Iran", *contemporary Comparative Legal Studies*, No, 9, 17(2018), [In Persia].
- Taheri, Samaneh. *Strict criminal policy*, 1st Publication, (Tehran: Mizan Publishing, 2013). [In Persia].
- Farazmand, Ali, "The Bureaucracy and Revolution: The Case of Islamic Iran", database of Imam Khomeini's Writing and Publishing Institute, (2016), [In Persia]. (<http://www.imam-khomeini.ir>)
- Faraji, Mahdi & Kazemi, Abbas. "Studying Religiosity in Iran". *Journal of Iranian Cultural Research*, No. 2, (2009), [In Persia].
- Kalantari, Mitra & Kalantari, Abdolhossein, "Religiosity in Different Generations in Iran; Case Study: Sari City", *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, No, 2, (2012), [In Persia].
- Library, museum and document center of the Islamic Council. [In Persia]. <https://www.ical.ir>

- Giddens, Anthony and Birdsall, Karen, *Sociology* (translated by Hasan Chavoshian), 16th Publication, (Tehran: Ney Publishing, 2019), [In Persia].
- Manouchehri, Abbas, "The nature of rationality in the thought of Max Weber", *monthly information of wisdom and knowledge*, No, 16, (2007). [In Persia].
- Najafzadeh, Mehdi. *The exchange of two revolutions; Reversals of religious matters in Iranian society*, 2nd Publication, (Tehran: Tisa Publications, 2017), [In Persia].
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, "The link between criminal law and criminology", Article in: *The new horizons of criminal law: a note of professor Dr. Hossein Aghaei Nia*, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science and Institute of Criminal Research and Criminology, University of Tehran, in cooperation with Mizan Legal Foundation, (Tehran: Mizan Publishing, 2018), [In Persia].
- Najafi Abrandabadi, Ali-Hossein, "Criminal sciences in the confrontation with political events (an introduction to the evolution of criminal law and criminology in the light of the Marxist-Leninist revolution of Russia" article in: *Encyclopaedia of Criminal Sciences*, The fourth volume, 1st Publication, (Tehran: Mizan Publishing, 2018), [In Persia].
- Nurpour, Mohsen, *Sociological analysis of the link between the change in ruling discourses and the change in corporal punishments in Iran*, PhD thesis, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Mashhad Ferdowsi University, (2019). [In Persia].
- Nourpour, M., Javan Jaffari Bojnordi, A., & Sadati, Seyyed Mohammad Javad, "The Sociological Analysis of between formal criminal policy and punitive ethics of society (Case study: The degree of attribution of public opinion in Mashhad city in severe physical punishment)", *Criminal law and Criminology Studies*, No. 2, (2020). [In Persia].
- Nourpour, M & Sadati, Seyyed Mohammad Javad, "Sociological study of the developments of punishment in public in post-revolutionary Iran", *Journal of Criminal Law and Criminology*, No. 17, (2021). [In Persia].
- Niazpour, Amir Hossein. "The role of academics' discourse in the evolution of criminal justice", article in: *research requirements in the criminal justice system*, The General Department of the Education and Research Office of the Judicial Organization of the Armed Forces, 1st Publication, (Tehran: Mizan Publishing, 2012). [In Persia].
- Weber, Max. *Economy and society* (translated by Abbas Manouchehri, Mehrdad Tarabinjad and Mostafa Emadzadeh), 1st Publication,

(Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt), 2005). [In Persia].

Ministry of Culture and Islamic Guidance. The findings of the national survey of values and attitudes of Iranians; The third wave (2014). (Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication, 2014). [In Persia]

استناد به این مقاله: استناد به این مقاله: خادمی، امیر؛ ساداتی، سید محمدجواد؛ جوان جعفری، عبدالرضا. (۱۴۰۲). رویکردی جامعه‌شناختی نسبت به گذار از گفتمان گناهواره به گفتمان فنی درباره‌ی جرم در حقوق ایران پس از انقلاب، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۲(۴۴)، ۸۹-۱۲۴. doi: 10.22054/jclr.2024.71879.2554

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.